

Στη σπηλιά της Παναγίας της Πλατανιώτισσας

της Σωτηρούλας Χατζηγιακουμή
Επιμέλεια κειμένου Ανθή Πέτσα Σαββίδου

Η οικογένειά μου κατοικούσε στην τελευταία ενορία της Κυθρέας, τη Συρκανιά, στη γειτονιά του Σμαήλη, όπως λεγόταν. Είμαστε μεγάλη οικογένεια. Ο πατέρας μου Παύλος Χατζηγιακουμής, η μητέρα μου Ελένη με καταγωγή από την Κλεπίνη, τα αδέρφια μου Κωνσταντία 17 χρόνων,, Γιώργος 16 χρόνων, Ανδρέας 15 χρόνων, Σπυρούλα 14 χρόνων, Κωνσταντίνος 10 χρόνων και Παναγιώτης 8 χρόνων και εγώ 12 χρόνων..

Τετάρτη, 14 Αυγούστου 1974, η αρχή της δεύτερης φάσης της τουρκικής εισβολής. Ξυπνήσαμε χαράματα από τους ήχους των αεροπλάνων που πετούσαν πάνω από το βουνό «Κόρακας». Βλέπαμε τα αεροπλάνα, Πετούσαν τόσο χαμηλά που βλέπαμε ακόμα και τους πιλότους. Ο κόσμος φοβήθηκε, κι εμείς μαζί. Στην γειτονιά μας μείναμε μόνο εμείς και η οικογένεια του Παύλου Παυλάτου. Όλοι οι άλλοι είχαν φύγει. Ενώ οι μεγάλοι συζητούσαν για το τι πρέπει να κάνουμε, πώς μπορούσαμε να φύγουμε αφού δεν είχαμε δικό μας μέσο. Εμείς τα μικρά παιδιά παίζαμε στην αυλή και κάποια στιγμή μας είδαν τα αεροπλάνα και άρχισαν να πετούν πάνω από το σπίτι μας. Από το δυνατό δόρυβό τους, κλείσαμε τα αυτιά μας. Ο πατέρας μας φώναζε να μπούμε κάτω από τα κρεβάτια, να καλυφθούμε κάτω από τα έπιπλα. Τρομάξαμε όλοι πάρα πολύ.

Κατά το μεσημέρι ο πατέρας μας μας ενημέρωσε ότι πρέπει να φύγουμε γιατί οι Τούρκοι κατέβαιναν από τον Κουτσοβέντη και έρχονταν προς την Κυθρέα. Οι γονείς μου, μας είπαν να βάλουμε όσα ρούχα μπορούσαμε σε μια μαξιλαροθήκη, ενώ αυτοί μάζεψαν τρόφιμα και δικά τους ρούχα. Έτσι και έγινε. Φόρτωσαμε τα λίγα υπάρχοντά μας στο μαύρο μας το γαϊδούρι, ελευθερώσαμε τα ζώα μας (κότες κουνέλια κατσίκια και το μικρό μας γαϊδουράκι). Ο πατέρας έκλεισε την πόρτα του σπιτιού μας και πήρε το κλειδί μαζί του. Σε ερώτηση της μητέρας μας γιατί δεν κλείδωσε, της απάντησε «για να μην την σπάσουν αν δελήσουν κάποιιοι να μπουν μέσα».. Ξεκινήσαμε κατευθυνόμενοι προς την Μια Μηλιά. Αυτό το γαϊδουράκι μας το είχαμε μαζί μας μέχρι που μας έπιασαν οι Τούρκοι. Βοηθούσε στη μεταφορά της τροφοδοσίας μας. Δεν προχωρήσαμε αρκετά όταν απέναντι είδαμε να έρχονται άλλοι χωριανοί μας που δεν κατάφεραν να φύγουν και επέ-

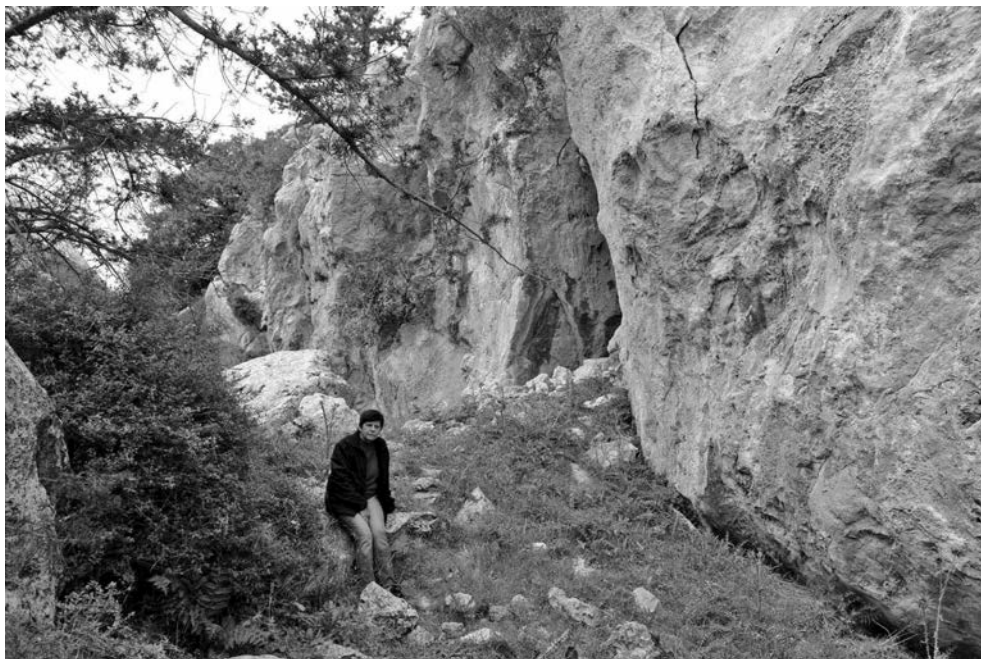

*Το ζεύγος Παύλου και Ελένης
Χατζηγιακουμή*

στρεφαν πίσω. Μας είπαν ότι οι Τούρκοι έσπασαν την γραμμή της Μιας Μηλιάς. Θυμάμαι πως είδα μαζί τους τον πατέρα Πολύκαρπο τον ιερέα της Αγίας Άνας, δεν θυμούμαι κανένα άλλο. Ρώτησε τον πατέρα μου τι σκέφτεται να κάνει και αυτός του απάντησε ότι θα προσπαθήσει να φύγουμε μέσω της Χαλεύκας. Δεν θα άφηνε τις κόρες του να της αιματώσουν οι Τούρκοι, θα μας σκότωνε ο ίδιος όπως του είπε. Πότε από το δρόμο πότε από τα χωράφια, φτάσαμε στην Χαλεύκα.

Στο χώρο της Χαλεύκας υπήρχαν πολλοί στρατιώτες από διάφορα τάγματα άτακτοι, χωρίς κάποιο βαθμοφόρο. Θυμάμαι, γιατί μου έκαμε μεγάλη εντύπωση η συμπεριφορά του, έναν Κρητικό με μεγάλο μουστάκι στον οποίο ο πατέρας μου πρόσφερε ψωμί αλλά αυτός δεν το πήρε γιατί είπε πως εμείς το είχαμε περισσότερη ανάγκη. Στη Χαλεύκα μάς είπαν να περιμένουμε μαζί τους και πως θα έρθουν λεωφορεία να τους πάρουν και να πάμε κι εμείς μαζί τους. Μέχρι αργά δυστυχώς δεν ήρθε κανένα!

Ξεκινήσαμε τότε απογοητευμένοι για να πάμε σε μια σπηλιά που ήξερε ο πατέρας μου αφού δεν είχαμε ελπίδα διαφυγής. Σε αυτή τη σπηλιά συνήθιζε να μένει μαζί με τον πατέρα του κάποιες μέρες του χειμώνα, μαζί με τα ζώα τους. Ο παιππούς μου, ο Κωστής Χατζηγιακουμής, είχε κοπάδι από κατσίκες. Φτάσαμε στα ερείπια της Παναγίας της Πλατανιώτισσας όπου υπάρχει ένα λαγούμι με νερό. Πήραμε νερό και προχωρήσαμε προς την σπηλιά. Φτάσαμε εκεί. Μια σπηλιά που δύσκολα μπορούσες να την διακρίνεις, με μια μικροσκοπική είσοδο, «τρύπα». Μπήκαμε, και αρχίσαμε να την φροντίζουμε ώστε να μπορέσουμε να

μείνουμε μέσα. Καθαρίσαμε, σκούπισαμε το χώρο με κλαδιά χαρουπιάς. Μέχρι αργά βλέπαμε προς τα κάτω την περιοχὴ εἶχαμε ἔννοια, να ξέρουμε τι γίνεται. Δεν κυκλοφορούσε κανένας, τίποτε, ερημιὰ παντού.

Στις 15 Αυγούστου τα ἀδέρφια μου ο Γιώργος και ο Αντρέας πήγαν για να φέρουν νερό. Επέστρεψαν με ἄδεια χέρια και εἶπαν στη μητέρα μου πως εἶδαν δύο στρατιώτες. Δεν τους μίλησαν, φοβήθηκαν γιατί δεν ἤξερα αν ἦταν Ἕλληνες ἢ Τούρκοι. Ο πατέρας μου τότε πήγε για να δει τι γίνεται. Επέστρεψε με δύο στρατιώτες εφεδρους. Τον Χάρη Ρούσο δάσκαλο με καταγωγή ἀπὸ τους Καπέδες τον Ἄδω Παναγιώτου ἀπὸ την Παλουριώτισσα, ρεσεπιονίστ στο ξενοδοχεῖο Κλεοπάτρα. Τους ἔδωσε ο πατέρας μου ρούχα και τους εἶπε να βγάλουν τα στρατιωτικά.

Την ἄλλη μέρα, 16 Αυγούστου τα ἀδέρφια μου πήγαν προς τη Χαλεύκα και εἶδαν πως ἦταν γεμάτη ἀπὸ Τούρκους στρατιώτες. Οι προμήθειες σε φαγώσιμα ἄρχισαν να εξαντλούνται. Το φαγητό μας λιγοστό ἕως καθόλου. Τα ἀδέρφια μου Γιώργος και Αντρέας ἄρχισαν να κατεβαίνουν αργά το βράδυ στο σπίτι μας για να φέρνουν προμήθειες και φαγώσιμα. Για να κατέβουν στο σπίτι μας κατὰστρωναν ολόκληρο σχέδιο. Ὅλη μέρα οι δυο τους κάθονταν στο «παρατηρητήριο» ὅπως το ονομάσαμε, για να βλέπουν την κίνηση και να ξέρουν πῶς και προς τα πού θα κινηθοῦν. Χωρὶς τον κίνδυνο να τους συλλάβουν οι Τούρκοι στρατιώτες.

Τις πρώτες μέρες της εισβολῆς δεν κυκλοφορούσε κανένας· μετὰ οι Τούρκοι ξεθάρρεψαν, πήγαιναν και ερχόντουσαν μέρα νύχτα. Πετούσαν και ελικόπτερα στον Πενταδάκτυλο και ἔψαχναν για στρατιώτες. Πολλές μάλιστα φορές κατέβαιναν τόσο χαμηλά ὥστε βλέπαμε τους πιλότους.

Οι μέρες περνούσαν και ἄρχισαν τα προβλήματα επιβίωσης. Ἐτσι στις 20 Αυγούστου αναγκάστηκε η μητέρα μου ἀφοῦ δεν εἶχαμε ψωμιά, να πάει σπίτι για να ζυμώσει ψωμιά. Φοβισμένοι αποχαιρετήσαμε τη μητέρα μας και τον Αντρέα, ο οποίος πήγε μαζί της. Δύσκολη τέτοια ριψοκίνδυνη ἀπόφαση και δύσκολος ο αποχαιρετισμός. Κατέβηκαν, ζύμωσε η μητέρα τα ψωμιά και μέχρι να κρυώσουν για να μποροῦν να τα μεταφέρουν, πήγαν να δουν αν υπήρχαν κάποιιοι γείτονες που δεν μπόρεσαν να φύγουν. Βρήκαν την Ελένη Γεωργίου και τα παιδιά της Μυρούλα, Σαββάκη, Γεωργία, Μαρία και Βασιλεία. Ἦταν κι ἄλλοι χωριανοὶ ἐκεῖ ἔμεναν ὅλοι μαζί στο ἴδιο σπίτι για καλύτερη ασφάλεια.

Πηγαίνοντας πίσω στο σπίτι μας η μητέρα εἶδε πως ἔλειπαν τα ψωμιά. Κάποιοι, πιθανόν Τούρκοι ἢ εγκλωβισμένοι στρατιώτες τα πήραν. Επέστρεψε τότε απογοητευμένη στο σπίτι της Ελένης η οποία και την βοήθησε και ζύμωσε και φούρνισε ἄλλα ψωμιά.

Το βράδυ ἔμειναν μαζί με τον ἀδελφό μου στο σπίτι της Ελένης και το πρωί, 21 Αυγούστου ἀποφάσισαν μαζί με την Ελένη Γεωργίου, φεύγοντας να πάρει μαζί της και τα παιδιά της Ελένης για να γλιτώσουν ἀπὸ τις θηριωδίες των Τούρκων που εν τῷ μεταξύ γέμισαν την Κυθρέα. Τα παιδιά της Ελένης ἦταν η

Μυρουλα, ο Σαββάκης, η Γεωργία και η Μαρία. Μαζί τους ήλθαν και η Καλομοίρα του Ξενή με την βαφτιστήρα της Ρεβέκκα και την Στέλλα Αχιλλέως.

Και έτσι προστέθηκαν νέα πρόσωπα στην «οικογένεια» της σπηλιάς. Γίναμε 15 άτομα. Εμείς τα παιδιά την περισσότερη ώρα καθόμασταν και βλέπαμε κάτω την περιοχή. μερικές φορές πηγαίναμε να βρούμε κάτι να φάμε, μοναδική επιλογή τα πιο μεγάλα χαρούπια γιατί είχαν και μέλι που τα τρώγαμε με μεγάλη ευχαρίστηση. Ο Χριστάκης μας, όταν δεν έγραφε ημερολόγιο, ως δάσκαλος που ήταν, μας έλεγε διάφορες ιστορίες. Μας έμαθε να φτιάχνουμε βαρκούλες σχίζοντας σελίδες από περιοδικά που είχαν φέρει μαζί τους τα αδέρφια μου μαζί με τα τρόφιμα.

Η μητέρα μου μαγείρευε σε μια κατσαρόλα και όλοι μαζί καθόμασταν γύρω γύρω και τρώγαμε με τα δάχτυλα μας. Όταν δεν είχαμε ψωμί μας έφτιαχνε πίτες καμωμένες από αλεύρι και νερό και τις έψηνε στη σάτζη. Για σάτζη χρησιμοποίησε το καπάκι από μια κατσαρόλα που είχαμε φέρει μαζί μας. Πολλά τα στόματα πλέον στη σπηλιά και λιγοστό το φαγητό. Ο Γιώργος ο Αντρέας μαζί και ο Σαββάκης της Ελένης κατέβαιναν κάτω στο χωριό και έφερναν τρόφιμα. Είχαμε και την πολυτέλεια να τρώμε και κρέας. Έστηνε καρτέρι κοντά στη βρύση και έπιανε ο πατέρας μου κατοίκια που έρχονταν για να πουν νερό και τα έσφαζε και τα περνούσε σε σμίλες από κλαδιά χαρουπιάς και έτσι είχαμε την πολυτέλεια να απολαμβάνουμε και σουβλά!

Δεν είχαμε αποκοπεί εντελώς από τον «έξω» κόσμο γιατί μαζί μας είχαμε και ένα μικρό ραδιοφωνάκι που το είχε ο πατέρας μου στη δουλειά του στα καμίνια του Μακρή και ακούσαμε τις ειδήσεις, τα μηνύματα του Ερυθρού Σταυρού και για τα άτομα που έψαχναν τους δικούς τους. Εμάς μάδαμε πως μας έψαχναν τα ξαδέρφια μου Γιάννης Καμπούρης και Ιάκωβος Κωσταντίνου.

Σε κάποια εξόρμηση για φαγητό ο Αντρέας βοήθησε τέσσερα άτομα από τα Λύμπα που είχαν εγκλωβιστεί στην Κυδρέα, έφεδρους στρατιώτες: Σωτήρης κτίστης, Δημήτρηςπραματευτής, Παναής ράφτης και στρατιώτης Ανδρέας. Μαζί μας έμειναν μερικές μέρες, η συμβίωση μας όμως, λυπούμαι να το ομολογήσω,

δεν ήταν και η καλύτερη. Οι άντρες όλες αυτές τις μέρες κατάστρωναν σχέδια πώς θα μπορούσαμε να φύγουμε. Ήταν πολύ δύσκολο όμως και ακατόρθωτο, γιατί είμαστε πολλά άτομα. Η μητέρα μου κάθε μέρα προσευχόταν, άναβε καντήλι της Παναγίας για να μας προστατεύει.

Ξημέρωσε 8 Σεπτεμβρίου, ανήμερα της Παναγίας. «Σήμερα», λέει η μητέρα μας, «θα φύγουμε. Είδα ψες όνειρο την Παναγία η οποία σκούπιζε την εκκλησία μας και μου είπε πως σήμερα θα φύγουμε».

Το μεσημέρι πήγαμε στο παρατηρητήριό μας γιατί το βράδυ θα κατέβαιναν πάλι για τρόφιμα και έπρεπε να ξέρουμε πώς θα κινηθούν. Και δυστυχώς αντικρύσαμε ό,τι χειρότερο για την τύχη και τη ζωή μας. Όλος ο δρόμος ξαφνικά γέμισε στρατιωτικά αυτοκίνητα. Άρχισαν να κατεβαίνουν στρατιώτες. Παντού αυτοκίνητα και οι στρατιώτες να πορεύονται όπως τα πρόβατα ο ένας πίσω από τον άλλον. Νομίζω πως ήταν χιλιάδες. Πανικοβληθήκαμε όλοι μας, δεν ξέραμε πού να πάμε, τι να κάνουμε. Θα μας έπιαναν όπως τον ποντικό στη φάκα.

Κάποια στιγμή στην απόγνωσή μας, ακούσαμε μια φωνή να φωνάζει στον πατέρα μου και τη μητέρα μου «κουμπάρε Παύλο, κουμέρα Ελένη, η Ελένη του Κούλη είμαι». Εμείς ακόμα πιο τρομαγμένοι νομίζαμε ότι την ανάγκασαν οι Τούρκοι να έρδει μαζί τους για να μας παγιδέψουν και να μας συλλάβουν. Όμως η Ελένη συνεχίζει πιο δυνατά «κουμπάρε Παύλο, είμαι με τον Ερυθρό Σταυρό» ελάτε πριν σας βρουν οι Τούρκοι και σας σκοτώσουν».

Τότε εμείς βάλαμε φτερά στα πόδια, δε βλέπαμε ούτε πέτρες ούτε αγκάδια, τρέχαμε, τρέχαμε, πηδούσαμε όποια εμπόδια βρίσκαμε. Δεν ξέρω πόση ώρα χρειάστηκε, αλλά μου φάνηκε αιώνας. Φτάνουμε κοντά τους ... Πράγματι ήταν δύο άτομα, Ελβετοί μας είπα πως είναι, από τον Ερυθρό Σταυρό μαζί με την Ελένη του Κούλη, γυναίκα του Παυλάττου η οποία ήξερε πού βρισκόμαστε. Πρόλαβαν και μας κατέγραψαν. Γίνεται η καταγραφή, μας δίνουν κι από ένα χαρτί και γράφουμε τα στοιχεία μας. Κάποιοι έστειλαν και μηνύματα στους δικούς τους μέσω του Ερυθρού Σταυρού και τους ενημέρωναν πως είναι καλά και πως είναι αιχμάλωτοι στα χέρια των Τούρκων.

Την ώρα που γινόταν η καταγραφή μας από τον Ερυθρό Σταυρό, έγινε μεγάλος αναβρασμός από μέρους των Τούρκων. Φώναζαν θυμωμένοι στρατιώτες, αξιωματικοί, συζητούσαν μεταξύ τους πολύ έντονα. Ήρθε κοντά μας κάποιος υψηλόβαθμος και μας είπε σέ έντονο ύφος να καθίσουμε κάτω και να μην τους βλέπουμε γιατί αγριεύουν και μπορούσε να μας σκοτώσουν μαζί με μας και τα 2 άτομα του Ερυθρού Σταυρού. Στα δικά μου παιδικά μάτια ήταν τεράστιοι, πολύ άγριοι και πιο τεράστια ήταν και τα όπλα που κρατούσαν.

Εμάς τα γυναικόπαιδα μας έβαλαν οι Τούρκοι σε μικρά αυτοκίνητα και μας πήρανε στην Βόνη στο σχολείο όπου μείναμε μέχρι τις 21 Νοεμβρίου. Τους άντρες τους ξεχώρισαν, τους «φορτώσανε» σε μεγάλο στρατιωτικό αυτοκίνητο και μόλις έφυγε ο Ερυθρός Σταυρός άρχισαν τις αγριότητες, τους δέσανε τα χέρια και τους κτυπούσαν μέχρι όπως μας είπαν, να φτάσουν στην Λευκωσία.

Από τη Λευκωσία τους μετέφεραν στην Κερύνεια και από εκεί στα Άδανα και στην Μερσίνα.

Θα ήθελα να επανέλθω στους Λυμπιανούς, ειδικά στο Σωτήρη, ο οποίος δήλωσε στους Τούρκους πως ο πατέρας μου ήταν ο «μάστρος» τους με αποτέλεσμα ο πατέρας μου να φάει το περισσότερο ξύλο, να υποστεί φρικτά βασανιστήρια και να μεταφερθεί αιχμάλωτος στην Τουρκία. Ο πατέρας μου επέστρεψε από την Τουρκία στις 18.10.1974. Το ακούσαμε στο ραδιόφωνο που κρατούσε η θεία της Στέλλας Παπαγεώργη. Δυστυχώς δεν θυμούμαι το όνομά της. (θα το βρω και θα το γράψω)

Τον Σωτήρη τον είχαν φέρει στην Βόνη, στην εκκλησία του Αγίου Γεωργίου και τους έδειξε τον αδελφό μου Αντρέα, τον πήραν και στο σχολείο της Βόνης και εκεί έδειξε τον Κωνσταντίνο και τον Παναγιώτη τα αδέρφια μου. Άρχισαν να ερωτούν τον Αντρέα μας. Και όταν αυτός δεν τους είπε αυτά που ήθελαν να μάθουν, παράλαβαν τα πιο μικρά αδέρφια. Αυτά τρώμαξαν, έκλαιγαν, τσίριζαν. Δεν είπαν κάτι, γιατί δεν είχαν κάτι να πουν, δεν ήξεραν.

Για τον αδερφό μου Αντρέα είπαν πως έκρυψε στρατιώτες και όπλα με αποτέλεσμα κάθε τρεις και λίγο να τον βασανίζουν και να τον τραβολογούν για να τους δείξει πού βρίσκονταν οι στρατιώτες. Ο Αντρέας μας αν και ήταν τότε 15 μόλις χρόνων, τον μετέφεραν στην εκκλησία της Βόνης όπου κρατούσαν όλους τους άντρες.

Το πρώτο βράδυ μας στη Βόνη μάς πήραν για ανάκριση έψαχναν τον Σαλαφόρη και τον Πετάση, δεν θυμούμαι αν είχαν αναφέρει τα μικρά τους ονόματα. Κατά τη διάρκεια του εγκλωβισμού μας, ανάγκαζαν τις γυναίκες, εκτός των άλλων «αγγαρειών» που εκτελούσαν, να πηγαίνουν να καθαρίζουν σπίτια στην Κυδρέα. Τραγική ειρωνεία την μητέρα μου την πήραν και καθάρισε το σπίτι μας για να κατοικήσει κάποιος στρατιωτικός. Μπορεί κάποιος να φανταστεί πώς, ένοιωθε η μάνα μου;

Οι Τούρκοι μας έψαχναν γιατί η Ελένη Γεωργίου είπε σε Τούρκο ότι κρυβόμαστε στα βουνά νομίζοντας ότι το εκμυστηρευόταν σε άνθρωπο των Ηνωμένων Εθνών, επειδή απλά φορούσε γαλάζιο μπερέ.

Την συνομιλία της αυτή με τον Τούρκο άκουσε η Στέλλα Παπαγιώργη η οποία της υπόδειξε «κυρία Ελένη είπες τα των Τούρκων; τούτος δεν είναι του Ερυθρού Σταυρού» και στη συνέχεια έδρασε η ίδια, ενημέρωσε τον Ερυθρό Σταυρό στις 7 του Σεπτεμβρίου όταν ήρθε στο σχολείο της Βόνης.

Και έτσι ην άλλη μέρα 8 του Σεπτεμβρίου 2 άτομα από τον Ερυθρό Σταυρό μαζί με την Ελένη Παυλάτου που ήξερε πού βρισκόμαστε ήρθαν και πρόλαβαν και μας έκαναν την καταγραφή ώστε να μην μπορούν οι Τούρκοι να μας σκοτώσουν.

Εμείς είμαστε οι τελευταίοι εγκλωβισμένοι που ελευθερώθηκαν από τη Βόνη. Ήταν 21 του Νιόβρη 1974, πάλι γιορτή της Παναγίας... Ημέρα της Παναγίας φύγαμε από τη σπηλιά, ημέρα της Παναγίας φύγαμε από το «κρατητήριο» της Βόνης.